Rosalia (Nitra) 2004 17: 143–148

HNIEZDNE ROZŠÍRENIE STRAKOŠA SIVÉHO (LANIUS EXCUBITOR) NA STREDNOM A HORNOM PONITRÍ

KAROL ŠOTNÁR[1], STANISLAV HARVANČÍK[2], LADISLAV ŠNÍRER[3] & RUDOLF KROPIL[4]

[1] Gavloviča 1/5, 971 01, Prievidza
[2] Štátna ochrana prírody SR, Správa Chránenej krajinnej oblasti Ponitrie, Samova 3, 949 01 Nitra, e-mail: havran@sopsr.sk
[3] Horská 1314/42, 958 06 Partizánske
[4] Technická univerzita vo Zvolene, Lesnícka fakulta, T. G. Masaryka 20, 960 53 Zvolen, e-mail: kropil@vsld.tuzvo.sk

Abstract

Šotnár K., Harvančík S., Šnírer L. & Kropil R., 2004: Breeding distribution of the Great Grey Shrike (Lanius excubitor) in the Upper and Middle Nitra Hollow. Rosalia (Nitra), 17, p. 143–148: *Totally 21 breeding areas of the Great Grey Shrike (Lanius excubitor) were recorded in the area of the Upper and Middle Nitra Hollow (Horna Nitra Hollow) during the years 1982–2003. The nests were found in more cases and a number of nestlings flown out was recorded. Therefore the occupied habitat and the breeding success were recorded. It could be possible that the Great Grey Shrike could settle the Upper Nitra Hollow from any world side. The article encourages the theory which is indicated by the chronology of observation in this region as a smaller part of the whole Slovak distribution area. At first, they settled the south and southwest parts of the valley, later they appeared also in the north – west part and finally in the north – east and north part of the hollow.*

Key words: Lanius excubitor, distribution area, breeding period, nest

Úvod

Územím Slovenska prebieha južná hranica hniezdneho rozšírenia európskej populácie strakoša sivého (*Lanius excubitor*) (ROTHAUPT, VAN NIEUWENHUYSE in HAGEMEIJER, BLAIR 1997, SNOW, PERRINS 1998). Jeho areál sa však nachádza najmä na severnom Slovensku a to od jeho západnej časti až po východ, pričom v západnej časti prechádza južnejšie (FERIANC 1979, HUDEC et al. 1983, KRIŠTÍN in DANKO, DAROLOVÁ & KRIŠTÍN (2002). Celkový odhad populácie na Slovensku sa pohybuje medzi 500 –1000 hniezdnych párov s negatívnym trendom vývoja početnosti KRIŠTÍN in DANKO, DAROLOVÁ & KRIŠTÍN (2002). Až do roku 1983 nebolo hniezdenie tohto druhu potvrdené z oblasti stredného a horného

Ponitria. Cieľom tohto príspevku je uviesť informácie o prvých potvrdených prípadoch hniezdenia druhu Lanius excubitor, ako aj jeho aktuálnom stave rozšírenia a početnosti na strednom a hornom Ponitrí.

Materál, metódy a územie

Pretože neboli známe údaje o výskyte tohto druhu v hniezdnom období na Ponitrí s obdobia do roku 1981 (HARVANČÍK 1976, KROPIL 1981), podkladom pre príspevok bol pravidelný monitoring avifauny v sledovanom území stredného a horného Ponitria po tomto roku. Na základe toho bolo možné získať informácie o prvom hniezdnom výskyte a zahniezdení, ako aj aktuálnom stave rozšírenia a početnosti druhu *Lanius excubitor* v terajších okresoch Prievidza, Partizánske, Topoľčany a Bánovce nad Bebravou autormi. V prvom okrese pôsobil najmä prvý, v ďalších ostatní autori. Rozloha celkového sledovaného územia bola zhruba 600 km^2. Podklady do príspevku poskytli aj ďalší v teréne pracujúci pozorovatelia (citovaní sú v texte).

Výsledky a diskusia

Prvé doložené hniezdenie – okres Topoľčany (KROPIL R.) od roku 1982

Lokalita č. 1 – Prvé záznamy pozorovania zo sledovanej oblasti v hniezdnom období pochádzajú z roku 1982 od posledného z autorov, kedy pri lokalite Zámostie v k.ú. obce Hradište (DSF 7376) dňa 1.8. pozoroval 5 veľmi dobre lietajúcich jedincov, s predpokladom, že sa jednalo o 2 dospelé a 3 juvenilné vtáky. Vtáky sa pohybovali vo väčšom priestore, pričom lokalita sa nachádza na úpätí Strážovských vrchov. Jednalo sa o priestor trávnatých plôch v mierne zvlnenom teréne s riedkym porastov stromov, najmä borovice lesnej (*Pinus sylvestris*), resp. ovocnými stromami [najmä slivka (*Prunus* sp.), hruška (*Pirus* sp.)] a skupinami kríkov s dominanciou trnky obyčajnej (*Prunus spinosa*), liesky obyčajnej (*Corylus avellana*), drieňa obyčajného (*Cornus mas*), borievky obyčajnej (*Juniperus communis*), ruže šípovej (*Rosa canina*) a vtáčieho zobu (*Ligustrum vulgare*) až po nízkokmenný ovocný sad. V roku 1983 sa R. Kropil a J. Kropil na lokalitu dostali až neskôr a 2.6.1983 našli 3 čerstvo vylietané mláďatá, ktoré doprevádzali a kŕmili 2 dospelé vtáky na trávnatých kopcoch predhoria Strážovských vrchov v južnejšej časti lokality s predchádzajúceho roka. Vtáky prelietali na lokalite len na niekoľko desiatok metrov, keďže vylietané mláďatá ešte neboli úplne schopné lietať. I keď hniezdo nebolo objavené, pozorovanie čerstvo vylietaných mláďat možno považovať za prvé doložené hniezdenie na strenom a hornom Ponitrí. Po upozornení na tieto výskyty v roku 1985 dohľadal hniezdo Kňaze, ktoré spoločne s posledným z au-

torov fyzicky skontrolovali dňa 9.5.1985. Hniezdo bolo na borovici lesnej (*Pinus sylvestris*) v jej vrcholci vo výške približne 14 m. Ďalšie staré hniezdo tohto druhu bolo na borovici lesnej necelých 10 m vzdialenej vo výške 8 m. Dňa 9. 5. 1985 tu vtáky kŕmili 7 asi týždňových mláďat, čo v nasledujúcich dňoch Kňaze fotograficky zdokumentoval. V priebehu ďalších dní sa počet mláďat zredukoval na 4. Ešte 7.8.1985 R. Kropil a J. Kropil pozorovali na lokalite 1 exemplár.

Ďalšie hniezdne lokality – okres Topoľčany, Prievidza (HARVANČÍK, ŠNÍRER) od roku 1990 (resp. 1987)

Lokalita č. 2. – Je z roku 1990 od obce Veľké Krštеňany, DFS 7376, z najjužnejšej časti Strážovských vrchoch (Nitrické vrchy), kde strakoše zahniezdili na borovici lesnej vo výške asi 4 m na bočnom konári vo vzdialenosti od kmeňa 2,5 m. Podrast tvorili kríky trnky obyčajnej (*Prunus spinosa*), liesky obyčajnej (*Corylus avellana*) a drieňa obyčajného (*Cornus mas*). Z hniezda úspešne vyletelo 8 mláďat. O rok neskôr boli pozorované viaceré vtáky od 24.3. do 28.5., je pravdepodobné, že vyhniezdili. V roku 1992 úspešne vyletelo na tejto lokalite asi 5 mláďat a naposledy, kedy bola lokalita kontrolovaná, t.j. v roku 1993, bola zistená prítomnosť jedného adulta v celom hniezdnom období. Zaujímavé je, že dospelý jedinec bol pozorovaný už v roku 1987 a to v mesiacoch IV., VI., a XII., avšak lokalita nebola kontrolovaná, ani v nasledujúcich dvoch rokoch, tak že je možné, že strakoše tu už hniezdili od r. 1987.

Lokalita č. 3. – Nachádza sa pri obci Krásno, DFS 7475 vzdialená od prvej 10 km južnejšie. V roku 1997 v ovocnom sade vo vrcholci hrušky vo výške 8 m úspešne vyhniezdil 1 pár.

Lokalita č. 4. – Zistená bola v roku 1998 a nachádzala sa pri železničnej stanici Veľké Uherce, DFS 7376 vzdialená od prvej 2 km južne. Dospelé vtáky zalietavali do jelšového porastu, ktorý rástol pri potoku a ohraničený bol poliami. Hniezdo sa nedohľadávalo.

Lokalita č. 5. – Predpokladaný pár bol zaregistrovaný medzi železničnými stanicami Osľany a Bystričany DFS 7376 vzdialený od prvého asi 2 km východne. Dospelý jedinec bol pozorovaný dňa 19.4.1998.

Lokalita č. 6. – Nachádza sa pri obci Baštín, DFS 7475, kde bola v roku 1999 pozorovaná celá rodina s vylietanými mláďatami. Na tejto lokalite sú pozorované v nidifikačnom období od r. 1999–2003. Vzdušná vzdialenosť od lokality Krásno je 5km južným smerom.

Lokalita č. 7. – Miestny názov Žapov sa nachádza pri obci Ostratice, DFS 7375. Upozornil nás na ňu SEČANSKÝ, strakoše tu pozoruje od roku 1997–2003 aj s vylietanými mláďatami.

Lokalita č. 8. – Sa nachádza pri obci Trebašovce, DFS 7375, taktiež Sečanský (in verb.) 1997–2003.

Lokalita č. 9. – Sa nachádza pri obci Prusy, DFS 7275. Kedy sme dňa 8.5.2003 pozorovali dospelého jedinca zalietavať s potravou do ovocného sadu. Hniezdo sa nedohľadávalo.

Lokalita č. 10. – Čačko (in verb.), sledoval v rokoch 2002–2003 úspešné hniezdenie pri obci Veľké Chlievany, DFS 7274.

Lokalita č.11. Predpokladáme pri Bánovciach nad Bebravou, DFS 7275 tu sme pozorovali dospelého jedinca dňa 30.4.2003.

Ďalšie hniezdne lokality – okres Prievidza (ŠOTNÁR) od roku 1999

Lokalita č. 12. – Agrocenóza pri obci Koš, DFS 7277, dňa 10.6.1999 boli pozorované 4 vylietané mláďatá v sprievode rodičov.

Lokalita č. 13. – V okolí Poluvsia, DFS 7177, pozorujú KRCHNIAK & OBOŇA (in verb). Od roku 1999–2003, každoročne vylietané mláďatá.

Lokalita č. 14. – Dňa 6.7.2001 bol pozorovaný 1 adult. vták pri obci Sebedražie DFS 7277 na okraji lesa s ruderálnymi plochami.

Lokalita č. 15. – Agrocenóza medzi mestom Prievidza a obcou Koš, DFS 7277. V roku 2000 pozoroval DÚBRAVA in verb. adult. vtáky v hniezdnom období.

Lokalita č. 16. – Lúčny biotop so solitérnymi stromami SV od obce Lehota pod Vtáčnikomm DFS 7377, 380 m n.m., hniezdo na hruške 7m vysoko umiestnené na bočnom konári. Dňa 26.5.2002 vyletelo 5 mláďat.

Lokalita č. 17. – Okraj poľného lesíka JZ od obce Lehota pod Vtáčnikom, DFS 7377, 400 m n.m., hniezdo v 15 m výške na dube. Dňa 25.5.2002 vyleteli najmenej 4 mláďatá.

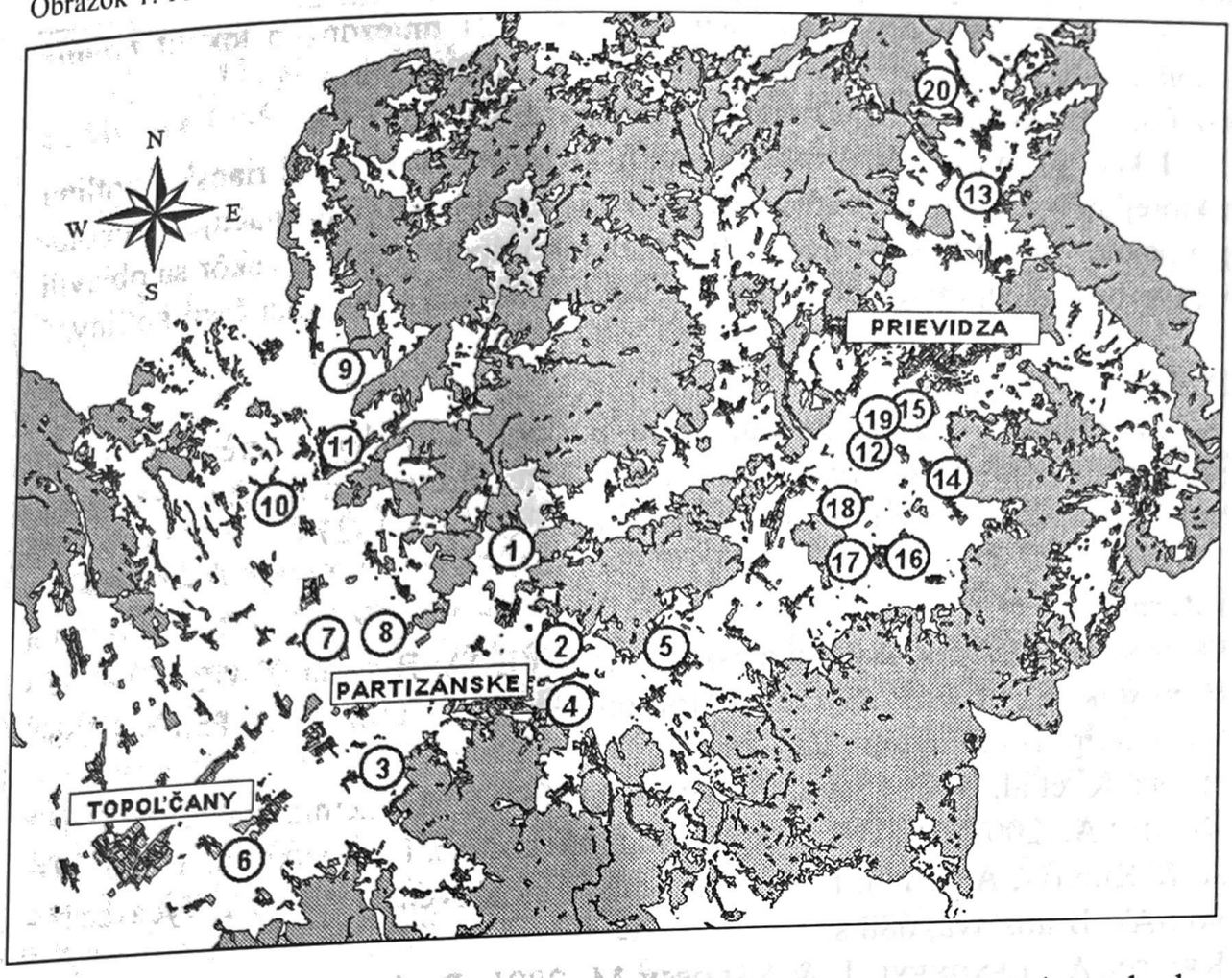
Lokalita č. 18. – Nachádza sa medzi mestom Nováky a obcou Lehota pod Vtáčnikom, DFS 7277, 380 m n.m. v agrocenóze. Z hniezda na solitérnej hruške, umiestnené vo výške 7 m na bočnom konári vyleteli dňa 25.5.2002 min 4 mláďatá.

Lokalita č. 19. – Stromoradie 30–40 roč. topoľov na rozhraní záhradkárskej osady, poľnej depresie a ruderálnej plochy s odpadkami sa nachádza pri obci Koš, DFS 7277, 270 m n.m. Z hniezda umiestneného vo výške 11m na topoli a 2,5m od kmeňa, vyleteli dňa 1.6.2002 4 mláďatá.

Lokalita č. 20. – Výskyt dospelých vtákov v hniezdnom období v roku 2002 zistil ELISCHER (in verb.), medzi obcami Chvojnica a Tužina, DFS 7177, na okraji lesa susediaceho s lúkami.

Lokalita č. 21. – V hniezdnom období v roku 2002 pozoroval ERNEY (in verb.) viackrát 1–2 ex. na Remate, DFS 7278, pri Handlovej.

Obrázok 1: Prehľad lokalít (číslovanie je zhodné s číslovaním v texte)

Prezentované výsledky potvrdzujú areál tohto druhu na Slovensku, tak ako je uvádzaný v európskych a národných kompendiách (FERIANC 1979, HUDEC et al. 1983, DANKO, DAROLOVÁ & KRIŠTÍN 2002, ROTHAUPT & VAN NIEUWENHUYSE in HAGEMEIJER, BLAIR 1997, SNOW & PERRINS 1998) alebo dokonca naznačuje trend posunu na juh uvedený KRIŠTÍN et al. (2001). Veľmi zaujímavou sa však javí otázka areálového trendu a trendu vývoja početnosti. V národných pomeroch je to nulový areálový trend, aj keď v sledovanej oblasti sa zdá, že v porovnaní s výsledkami monitoringu do roku 1981 (HARVANČÍK 1976, KROPIL 1981) sa strakoš sivý výraznejšie rozširuje. Sledovaná oblasť rozhodne nezodpovedá celoslovenským pomerom z hľadiska trendu vývoja početnosti, podľa ktorého je negatívny (vyjadrený hodnotou -1, podľa KRIŠTÍNA in DANKO, DAROLOVÁ & KRIŠTÍN 2002,) ale na území stredného a horného Ponitria je mierne progresívny. Negatívny trend vývoja početnosti je však hlásený takmer z celej strednej a západnej Európy a je obava, že bude pokračovať (ROTHAUPT, VAN NIEUWENHUYSE in HAGEMEIJER, BLAIR 1997).

Súhrn

V rokoch 1982–2003 bolo zaznamenaných 21 hniezdnych lokalít *Lanius excubitor* na strednom a hornom Ponitrí. Vo väčšine prípadov boli hniezda dohľadané a zaznamenával sa počet vyletených mláďat.

I keď je možné, že strakoše mohli kolonizovať hornonitriansku kotlinu z ktorejkoľvek svetovej strany, prikláňame sa k teórii, ktorú naznačuje chronológia pozorovaní. Najskôr osídľovali juh až juhozápad kotliny, neskôr sa objavili v severozápadnej časti a nakoniec v severovýchodnej a severnej časti kotliny.

Poďakovanie

Za podklady do príspevku, ktoré poskytli aj ďalší v teréne pracujúci pozorovatelia mimo autorov (citovaní sú v texte), úprimne ďakujeme. Príspevok bol čiastočne spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/1327/04.

Literatúra

FERIANC O., 1979: Vtáky Slovenska, Vol. 2. VEDA, Bratislava, 472 s.

HARVAČÍK S., 1976: Avifauna Hornonitrianskej kotliny pri Partizánskom. Manuskript Biol. olymp., Partizánske, 76 s.

HUDEC K. et al., 1983: Fauna ČSSR. Ptáci III/1, 2. Academia Praha, 1234 sp.

KRIŠTÍN A., 2002: Strakoš veľký (Lanius excubitor). In: DANKO, Š., DAROLOVÁ, A. & KRIŠTÍN, A. (eds.): Rozšírenie vtákov na Slovensku. VEDA, Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 688 s.

KRIŠTÍN A., LENGYEYL J. & SÁROSSY M. 2001: Posúva sa hranica hniezdenia strakoša sivého (Lanius excubitor) na Slovensku na juh? Tichodroma 14, s. 67–70.

KROPIL R., 1981: Avifauna v širšom okolí Hradišťa. Manuskript Biol. olymp., Hradište, 73 sp.

ROTHAUPT G., VAN NIEUWENHUYSE D., 1997: Great Grey Shrike (Lanius excubitor). In: HAGEMEIJER W. J. M. & BLAIR M. J. (eds.), 1997: The EBCC atlas of european breeding birds: their distribution and abundance. T & A D Poyser, London: s. 664 – 665.

SNOW D. W. & PERRINS C. M., 1998: The birds of the Western Palearctis. Consice edition, Vol. 2, Passerines. Oxford university Press, Oxford, 1697 s.

Recenzent: RNDr. ANTON KRIŠTÍN, PhD.
Ústav ekológie lesa SAV
Štúrova 2
960 53 Zvolen